

تمایز روش تحقیق و روش شناسی در تحقیقات علوم انسانی و اجتماعی

نجات محمدی فر^۱

چکیده

یکی از اشتباهات رایج در بین برخی از دانشجویان و پژوهشگران در تحقیقات علوم انسانی و اجتماعی استفاده از روش تحقیق و روش شناسی به جای هم به مثابه یک مفهوم و مترادف با هم در فرایند تحقیق می‌باشد. این در حالی است که تمایزات زیادی بین این دو مفهوم وجود دارد. بر این اساس هدف اصلی این پژوهش بررسی تفاوت‌های بین روش تحقیق و روش شناسی به مثابه دو مفهوم جدا از هم در تحقیقات علوم انسانی و اجتماعی می‌باشد. روش تحقیق یعنی چارچوبی که هر تحقیق باید داشته باشد در واقع زمانی که از فرضیه، رابطه علی، همبستگی، سطوح سنجش متغیرها، جامعه آماری، نمونه‌گیری غیره سخن گفته می‌شود درباره روش تحقیق به بحث پرداخته می‌شود. در روش تحقیق محقق با مهارت‌ها، تکنیک‌ها و ابزارهای جمع‌آوری داده‌ها سروکار دارد به عبارت دیگر روش تحقیق یعنی ساختار و چارچوب تحقیق (شاکله تحقیق). در همه رشته‌ها این ساختار بایستی رعایت شود و این عمومی است اما این فقط صورت تحقیق است این نوع نگاه متأسفانه در خیلی از دانشگاه‌ها غالب است یعنی از دیدگاه آن‌ها روش شناسی، همان روش تحقیق است در حالیکه روش تحقیق از روش شناسی متمایز است. روش شناسی یعنی شیوه تفکر در مورد یک واقعیت یا پدیده اجتماعی. منطق حاکم بر کل فرآیند پژوهش از ابتدا تا انتها را روش شناسی می‌گویند. در روش شناسی محقق به دنبال ساختار تحقیق نیست. به عبارت دیگر، در اینجا سؤال، فرضیه، متغیر، جامعه آماری و غیره خیلی موضوعیت ندارد. همه تحقیق‌ها روش تحقیق دارند اما الزاماً روش شناسی ندارند. در روش شناسی ما رویکردها و دیدگاه‌ها را دنبال می‌کنیم به عبارت دیگر در روش شناسی ما با عینک‌های متفاوتی نگاه می‌کنیم، روش‌ها به مثابه عینک‌هایی هستند که به محقق می‌گویند که چگونه به موضوع یا پدیده نگاه کند؛ در نتیجه نوع یا شیوه استدلال و بحث کاملاً از دیدگاه روش‌های متفاوت، متمایز خواهند شد. روش‌ها شیوه تحلیل متن را مشخص می‌کنند هر روش یک شیوه استدلال است روش قالب است که به محتوا شکل می‌دهد. از این‌رو، روش شناسی بیشتر بحثی معرفت‌شناختی (اپیستمولوژی) است و بیشتر با مکتب و دیدگاه سروکار دارد نه با روش و شیوه‌های جزئی تحقیق. نسبت رهیافت (متدولوژی) به روش همانند نسبت دیدگاه به ابزار است.

واژگان کلیدی: روش تحقیق، روش شناسی، علوم انسانی

^۱ استادیار گروه علوم سیاسی، دانشگاه اردکان، اردکان، ایران، n.mohammadifar@ardakan.ac.ir

۱. مقدمه

یکی از اشتباهات رایج در بین برخی از دانشجویان و پژوهشگران در تحقیقات علوم انسانی و اجتماعی استفاده از روش تحقیق و روش‌شناسی به جای هم به مثابه یک مفهوم و مترادف با هم در فرایند تحقیق می‌باشد. در واقع، دانشمندان علوم اجتماعی اغلب دوگانگی قابل توجهی در مورد مسائل مربوط به روش‌شناسی و روش‌های تحقیق نشان می‌دهند. این در حالی است که بخش روش تحقیق و روش‌شناسی ستون فقرات تحقیق آن‌ها را تشکیل می‌دهد. اهمیت این مسئله تا جایی است که بکر^۲ جامعه‌شناس آمریکایی زمانی یکی از مقالات خود را با این جمله تحریک‌آمیز آغاز کرد: «روش‌شناسی آن قدر مهم است که باید به روش‌شناسان سپرده شود» (Becker, 1977: 3). منظور بکر این بود که در جامعه‌شناسی، کسانی که اعلام می‌کنند روش‌شناس هستند، معمولاً طرفدار روش‌های خاصی هستند. نقش آن‌ها این است که به محققین بگویند که چه کاری باید انجام دهند و به همان اندازه مهم، نباید انجام دهند. او روش‌شناسی را حوزه‌ای توصیف کرد که در آن تمایل به تبلیغ روش درست برای انجام تحقیق و در این فرآیند تبدیل دیگران به باورهای روش‌شناسان درباره نحوه انجام پژوهش وجود دارد (Bryman, 2008: 160)؛ به عبارت دیگر، بکر روش‌شناسان را دانشجویان روش‌هایی می‌دید که تیشه‌ای برای خرد کردن دارند - آن‌ها نور را از نظر اینکه چه روش یا روش‌هایی بهترین داده‌ها را برای محقق اجتماعی فراهم می‌کنند دیده‌اند و می‌خواهند دیگران را به سمت بینش خود بکشانند.

روش‌های تحقیق استراتژی‌ها، ابزارها و تکنیک‌هایی هستند که اغلب با روش‌شناسی که شامل تحلیل سیستماتیک و نظری روش‌های تحقیق است، اشتباه گرفته می‌شود. تفاوت بین روش تحقیق و روش‌شناسی باید در حین مستندسازی تحقیق به خوبی درک شود (Bhosale, 2023). به طور قیاسی، روش‌شناسی یک دامنه یا یک نقشه است، درحالی که روش به مجموعه‌ای از مراحل برای سفر بیند و مکان روی نقشه اشاره دارد (Jonker & Pennink, 2010). روش‌شناسی به مدلی برای انجام یک تحقیق در چارچوب یک پارادایم خاص اشاره دارد و شامل مجموعه باورهای اساسی است که یک محقق را برای انتخاب یک مجموعه از روش‌های تحقیق هدایت می‌کند (Wahyuni, 2012: 72). از آنجایی که روش‌شناسی‌ها نسبت به مفاهیم فلسفی موجود در پارادایم‌ها به عملکرد پژوهشی نزدیک‌تر هستند، بسیاری از محققان معمولاً بیان می‌کنند که آن‌ها به جای تحقیق «تفسیری»، تحقیق «کیفی» را انجام می‌دهند (Sarantakos, 2005).

بنابراین روش‌شناسی تحقیق موضوعی چندبعدی است. روش تحقیق بخشی از اصطلاح گسترده‌تر روش‌شناسی تحقیق را تشکیل می‌دهد. لذا این دو مقوله در عین اینکه از هم متمایز هستند وابستگی زیادی نیز به هم دارند و استفاده نامناسب از آن‌ها می‌تواند فرایند پژوهش را با اختلال مواجه کند. دانش درست و روشن از روش‌ها و روش‌شناسی‌های به کار رفته در تحقیق، روند بررسی و درک سایر ادبیات را آسان‌تر می‌کند. ضمن اینکه یک بخش روش و روش‌شناسی قوی، یک

^۱Becker

^۲interpretivist

^۳qualitative

نقطه اعتبار برای پژوهش‌های معتبر است. با توجه به چنین پیش‌فرضی، پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی به این سؤال اصلی است که تفاوت بین روش تحقیق و روش‌شناسی تحقیق چیست؟

۲. مبانی مفهومی و نظری

۱,۲ روش تحقیق^۵

روش تحقیق شامل مجموعه‌ای از رویه‌ها، ابزارها و تکنیک‌های خاص برای جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها است (Sarantakos, 2005). برایمن^۶ (۲۰۰۸) روش را تکنیک‌هایی می‌داند که محققان برای تمرین هنر خود استفاده می‌کنند. گولدر^۷ (۲۰۲۲) روش‌های تحقیق را تکنیک‌های مختلفی می‌داند که افراد هنگام مطالعه یک پدیده خاص از آن‌ها استفاده می‌کنند. به طور مشابهی، هاردینگ^۸ (۱۹۸۷) روش را به عنوان تکنیکی برای جمع‌آوری شواهد تعریف می‌کند. او در ادامه به شناسایی سه دسته از روش‌های گردآوری اطلاعات در تحقیقات انجام شده در علوم اجتماعی می‌پردازد: گوش دادن به اطلاع‌رسان، مشاهده رفتار و بررسی آثار و سوابق تاریخی. به طور ساده‌تر، روش به محقق کمک می‌کند تا آنچه را که می‌خواهد بداند، بیابد (Bowles, 1983). بسیاری از نویسندگان، اصطلاحات روش تحقیق، راهبردهای تحقیق و تکنیک‌های تحقیق را به جای یکدیگر به کار می‌برند (Armstrong & Armstrong, 1990; Jayaratne & Stewart, 1999; Moccia, 1988). به نظر می‌رسد بحث روش توسط این نویسندگان با دیدگاه روش به عنوان «روش‌ها یا تکنیک‌های مورد استفاده یا ویژگی‌های یک حوزه خاص از دانش، فکر، عمل و غیره» مطابقت دارد (Avis, 1989). بنابراین، روش را می‌توان به عنوان رویکرد یا روشی برای جمع‌آوری اطلاعات برای ارائه پاسخ به سؤال واقعی تحقیق در نظر گرفت (Dubois, 1983). به گفته اسمیت^۹ (۱۹۸۷)، روش‌ها یا استراتژی‌های تحقیق از یک موقعیت واقعی شروع می‌کنند و روابط واقعی را که آن را سازمان‌دهی می‌کنند، بررسی می‌کنند؛ بنابراین، راهبردهای پژوهشی به موضع نظری ماهیت عملی می‌بخشد. به طور کلی، تمام روش‌هایی که محقق در طول بررسی مسئله تحقیق خود از آن‌ها استفاده می‌کند، روش تحقیق نامیده می‌شود (Kothari, 2004).

روش‌ها ممکن است ابزار جمع‌آوری داده‌ها مانند پرسشنامه، مصاحبه یا مشاهده باشند. آن‌ها ممکن است به ابزارهای مورد استفاده برای تجزیه و تحلیل داده‌ها اشاره کنند که ممکن است تکنیک‌های آماری یا استخراج موضوعات از داده‌های بدون ساختار باشد. یا این اصطلاح ممکن است به جنبه‌هایی از فرآیند تحقیق مانند نمونه‌گیری نیز اشاره داشته باشند (Bryman, 2008: 160). روش‌های تحقیق برنامه‌ریزی شده، علمی و عاری از ارزش هستند. به این معنی که روش‌های

^۵Research method

^۶Bryman

^۷Goundar

^۸Harding

^۹Smith

تحقیق خوب «به همین سادگی اتفاق نمی‌افتد». آن‌ها به گونه‌ای به کار می‌روند که برای به حداکثر رساندن دقت نتایج طراحی شده باشند. روش‌های تحقیق به استفاده از هر یک از موارد زیر مربوط می‌شوند: روش‌های نظری، تکنیک‌های عددی، تکنیک‌های تجربی و سایر داده‌ها و ابزارهای مرتبط لازم برای مطالعه تحقیق. لزومی ندارد که هر نظریه، تکنیک و اطلاعاتی در موضوع تحقیق برای یک مسئله خاص مفید باشد؛ یک محقق باید موادی را که برای مطالعه تحقیقاتی او مفید است شناسایی و انتخاب کند. کارکرد روش تحقیق این است که جمع‌آوری اطلاعات مربوطه را با کم‌ترین هزینه، زمان و پول فراهم کند. طراحی روش تحقیق، متناسب با یک مسئله تحقیق خاص، شامل در نظر گرفتن موارد زیر است: (۱) اهداف مطالعه پژوهشی؛ (۲) روش جمع‌آوری داده‌ها که باید اتخاذ شود؛ (۳) منبع داده‌ها یا اطلاعات؛ (۴) ابزار جمع‌آوری داده‌ها؛ (۵) تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی یا کمی (Goundar, 2022).

هنگام نوشتن بخش روش تحقیق باید موارد زیر را در نظر گرفت:

- نویسندگان باید به همه منابعی که در انتخاب روش تحقیق به آن‌ها کمک کرده است استناد کنند. علاوه بر این، باید پارامترهای مطالعات گذشته را نیز برای نشان دادن ارتباط با مطالعه فعلی در بر گیرد.
- ذکر منابع تمامی شرکت‌کنندگان در پژوهش الزامی است. مشخصات شرکت‌کنندگان از قبیل موقعیت جغرافیایی، سن، جنسیت، شرایط اولیه آن‌ها و ... باید در قسمت روش ذکر شود.
- بخش روش‌ها نیز باید شامل معیارهای ورود و خروج آزمودنی‌ها باشد.
- تشریح تقسیم‌بندی گروه انتخابی و ویژگی‌های آن‌ها نیز یکی از عناصر بخش روش‌ها می‌باشد.
- بخش روش‌ها باید شامل طرح مطالعه نیز باشد. آماده‌سازی‌های لازم، نرم‌افزارهای مورد استفاده و ابزار باید در اینجا توضیح داده شود.
- در نهایت، روش تحقیق باید شامل تجزیه و تحلیل‌های آماری باشد. به عنوان مثال: نوع داده‌ها، اندازه‌گیری‌های آن‌ها و آزمون‌های آماری مورد استفاده.

۲,۲ روش‌شناسی^{۱۰}

مفهوم روش‌شناسی بسیار فلسفی‌تر و پرازش‌تر از مفهوم روش است. روش‌شناسی شاخه‌ای از دانش است که به اصول کلی یا بدیهیات تولید دانش جدید می‌پردازد و به منطق و مفروضات فلسفی اشاره دارد که زیربنای هر مطالعه علوم طبیعی، اجتماعی یا انسانی است. به بیان ساده، روش‌شناسی به این اشاره دارد که چگونه منطق، واقعیت، ارزش‌ها و آنچه به عنوان دانش به حساب می‌آیند، به تحقیق کمک می‌کنند (McGregor and Murnane, 2010: 2). هاردینگ (۱۹۸۷) روش‌شناسی را به عنوان «نظریه یا تحلیلی از چگونگی انجام و پیشبرد تحقیقات» تعریف می‌کند. کوک و فانو^۱ (۱۹۸۶)

Methodology

^۱Cook & Fonow

روش‌شناسی را به‌عنوان مطالعه روش‌ها و نه صرفاً خود تکنیک‌های خاص تعریف می‌کنند. از دیدگاه آن‌ها روش‌شناسی مفهومی پیچیده، انتزاعی و اغلب گریزان است. براون^۲ (۲۰۰۴) روش‌شناسی را چارچوب و بنیادی فلسفی می‌داند که تحقیق در آن انجام شده و بر آن استوار می‌گردد. اولری^۳ (۲۰۰۴) روش‌شناسی را به‌عنوان چارچوبی توصیف می‌کند که با مجموعه خاصی از مفروضات پارادایمیک مرتبط است که ما از آن‌ها برای انجام تحقیقات خود استفاده خواهیم کرد. آلن و رندی^۴ (۲۰۰۵) اصرار دارند که انجام یک روش‌شناسی تحقیق باید دو معیار زیر را داشته باشد: اولاً روش‌شناسی باید مناسب‌ترین روش برای دستیابی به اهداف تحقیق باشد. ثانیاً، باید امکان تکرار روش‌شناسی مورد استفاده در سایر تحقیقات با ماهیت مشابه فراهم شود. از دیدگاه کمپیل و بابنگ^۵ (۱۹۹۱) روش‌شناسی شامل انتخاب روش، پیامدهای پیرامون آن انتخاب و نحوه استفاده از آن روش‌ها می‌شود. روش‌شناسی را نمی‌توان به یک واحد یا یک تکنیک تقلیل داد، بلکه روشی برای مشاهده الگوهای کل است (Moccia, 1988). جامع‌ترین اطلاعات در مورد جنبه‌های حیاتی روش‌شناسی توسط جکسون^۶ (۲۰۱۱) ارائه شده است که می‌توان آن را در جدول زیر خلاصه کرد:

جدول ۱: جنبه‌های حیاتی روش‌شناسی

اهداف	روش‌های پژوهش	مزایا یا معایب
توصیف	روش مشاهده‌ای روش مطالعه‌ی موردی روش پیمایشی	توصیف رفتارها را ممکن می‌سازد. از پیش‌بینی‌های قابل‌اعتماد پشتیبانی نمی‌کند. از توضیحات علت و معلولی پشتیبانی نمی‌کند.
پیش‌بینی	روش همبستگی روش شبه تجربی	توصیف رفتارها را ممکن می‌سازد. از پیش‌بینی‌های قابل‌اعتماد از یک متغیر به متغیر دیگر پشتیبانی می‌کند. از توضیحات علت و معلولی پشتیبانی نمی‌کند.
تبیین	روش تجربی	توصیف رفتارها را ممکن می‌سازد. از پیش‌بینی‌های قابل‌اعتماد از یک متغیر به متغیر دیگر پشتیبانی می‌کند. از توضیحات علت و معلولی پشتیبانی می‌کند.

Source: (Jackson, 2011)

یک بخش روش‌شناسی به‌خوبی نوشته‌شده باید شامل موارد زیر باشد:

- مقدمه و توضیح دلایل رویکرد روش‌شناختی سیستماتیک (روش کیفی، کمی یا ترکیبی) که در طول فرآیند تحقیق مورد استفاده قرار می‌گیرد.

^۱Brown

^۲O'Leary

^۳Allan and Randy

^۴Campbell & Bunbng

^۵Jackson

- بخش روش‌شناسی باید کاربرد، روایی و اعتبار تمامی روش‌های بکار رفته در تحقیق را نشان دهد.
- باید به وضوح روش‌های خاص جمع‌آوری داده‌ها را توصیف کند و توضیح مفصلی از تجزیه و تحلیل داده‌ها ارائه دهد.
- در نهایت، بخش روش‌شناسی باید منطق روش‌ها و رویه‌های تحقیق انتخابی را توجیه کند.

۳. تمایز بین روش و روش‌شناسی

روش تحقیق و روش‌شناسی دو اصطلاحی هستند که اغلب به‌عنوان یکی و یکسان اشتباه گرفته می‌شوند در حالیکه که این گونه نیست و تفاوت‌هایی بین آن‌ها وجود دارد. یکی از تفاوت‌های اولیه بین آن‌ها این است که روش‌های تحقیق، روش‌هایی هستند که توسط آن‌ها در مورد یک موضوع تحقیق می‌شود. از سوی دیگر روش‌شناسی تحقیق، روش‌هایی را توضیح می‌دهد که با آن می‌توان به تحقیق خود ادامه داد. روش‌های تحقیق شامل انجام آزمایش‌ها، آزمون‌ها، پیمایش‌ها و موارد مشابه است. از سوی دیگر روش‌شناسی تحقیق شامل یادگیری تکنیک‌های مختلفی است که می‌تواند در انجام تحقیق و در انجام آزمون‌ها، پیمایش‌ها و مطالعات انتقادی مورد استفاده قرار گیرد. این تفاوت فنی بین دو اصطلاح، یعنی روش تحقیق و روش‌شناسی تحقیق است.

روش‌شناسی تحقیق، روشی سیستماتیک برای حل یک مسئله و علم مطالعه چگونگی انجام تحقیقات است. اساساً، رویه‌هایی که محققان به وسیله آن‌ها کار خود را برای توصیف، توضیح و پیش‌بینی پدیده‌ها انجام می‌دهند، روش‌شناسی تحقیق نامیده می‌شود. همچنین به‌عنوان مطالعه روش‌هایی که توسط آن دانش به دست می‌آید، تعریف می‌شود. هدف روش‌شناسی ارائه برنامه کاری تحقیق است. از طرف دیگر، روش‌های تحقیق عبارتند از روش‌های مختلف، طرح‌ها، الگوریتم‌ها و غیره که در تحقیق مورد استفاده قرار می‌گیرند. به عبارت دیگر، تمام روش‌هایی که محقق در طول یک تحقیق مورد استفاده قرار می‌دهد، روش تحقیق نامیده می‌شود. آن‌ها اساساً برنامه‌ریزی شده، علمی و عاری از ارزش هستند و شامل رویه‌های نظری، مطالعات تجربی، طرح‌های عددی، رویکردهای آماری و غیره می‌شوند. روش‌های تحقیق به جمع‌آوری نمونه‌ها، داده‌ها و یافتن راه‌حل برای یک مسئله کمک می‌کنند. به‌ویژه، روش‌های تحقیق علمی نیاز به توضیحی بر اساس حقایق، اندازه‌گیری‌ها و مشاهدات جمع‌آوری شده دارند نه اینکه تنها متکی بر استدلال باشند. آن‌ها فقط آن دسته از توضیحاتی را می‌پذیرند که با آزمایش قابل تأیید باشد (Goundar, 2022: 47). به طور خلاصه می‌توان گفت که هدف روش‌های تحقیق یافتن راه‌حل برای مسائل تحقیق است. از سوی دیگر هدف روش‌شناسی تحقیق به‌کارگیری رویه‌های صحیح برای یافتن راه‌حل است؛ بنابراین جالب است بدانیم که روش‌شناسی تحقیق راه را برای انجام صحیح روش‌های تحقیق هموار می‌کند. به عبارت بهتر، روش‌شناسی تحقیق آغاز کار است در حالی که روش‌های تحقیق پایان هر تحقیق علمی یا غیرعلمی هستند.

به‌عنوان مثال اگر موضوع تحقیق «به‌کارگیری چهره‌های گفتار در ادبیات فارسی» باشد روش‌شناسی تحقیقی که در آن دخیل است، مطالعه آثار مختلف شاعران و درک استفاده از اشکال کلام در آثار آن‌ها از دیدگاه یک پارادایم خاص است. از سوی دیگر روش تحقیق مرتبط با موضوع فوق شامل بررسی ابزارهای تحقیق، گردآوری نسخ خطی مختلف مرتبط با موضوع، فنون درگیر در ویرایش انتقادی این دست‌نوشته‌ها و مواردی از این دست است. اگر موضوعی که در آن تحقیق می‌کنید یک موضوع علمی است، روش‌های تحقیق شامل آزمایش‌ها، آزمون‌ها، مطالعه نتایج مختلف دیگر آزمایش‌های مختلف در رابطه با موضوع و موارد مشابه است. از سوی دیگر روش‌شناسی تحقیق مربوط به موضوع علمی شامل فنون نحوه انجام تحقیق، ابزار تحقیق، فنون پیشرفته قابل‌استفاده در انجام آزمایش‌ها و موارد مشابه می‌باشد. هر پژوهشگری اگر بخواهد در تلاش خود برای انجام تحقیق در مورد موضوعی موفق شود، باید هم در روش تحقیق و هم در روش‌شناسی تحقیق خوب باشد.

در روش‌شناسی مراحل مختلفی را که عموماً توسط یک محقق در بررسی مسئله پژوهشی خود اتخاذ می‌کند همراه با منطق پشت آن‌ها بررسی می‌شود. لازم است محقق نه تنها روش‌ها/تکنیک‌های تحقیق، بلکه روش‌شناسی را نیز بداند. محققان نه تنها باید بدانند که چگونه شاخص‌ها یا آزمون‌های خاصی مانند میانگین، مد، میانه یا انحراف معیار را محاسبه کنند یا نحوه به‌کارگیری تکنیک‌های تحقیقاتی خاص را بدانند؛ بلکه آن‌ها همچنین باید بدانند که کدام‌یک از این روش‌ها یا تکنیک‌ها مرتبط یا غیرمرتبط هستند و به چه معنا هستند و چه چیزی را نشان می‌دهند و چرا. محققان همچنین باید مفروضات زیربنایی تکنیک‌های مختلف را درک کنند و باید معیارهایی را بدانند که بر اساس آن می‌توانند تصمیم بگیرند که تکنیک‌ها و رویه‌های خاصی برای مشکلات خاصی قابل اجرا هستند و برای برخی دیگر از مشکلات نمی‌توانند مورد استفاده قرار گیرند. همه این‌ها به این معنی است که محقق باید روش‌شناسی خود را برای مسئله خود طراحی کند، زیرا ممکن است از مسئله‌ای به مسئله دیگر متفاوت باشد (Goundar, ۲۰۲۲: ۴۷). بنابراین در جریان یک تحقیق، دانشمند باید تصمیمات تحقیق را قبل از اجرا در معرض ارزیابی قرار دهد. او باید خیلی واضح و دقیق مشخص کند که چه تصمیماتی را انتخاب می‌کند و چرا آن‌ها را انتخاب می‌کند تا توسط دیگران نیز مورد ارزیابی قرار گیرند.

با توجه به آنچه در بالا بیان شد، می‌توان گفت که روش‌شناسی تحقیق دارای ابعاد متعددی است و روش تحقیق بخشی از روش‌شناسی تحقیق را تشکیل می‌دهد. دامنه روش‌شناسی تحقیق گسترده‌تر از روش تحقیق است؛ بنابراین، هنگامی که از روش‌شناسی تحقیق صحبت می‌کنیم، نه تنها از روش‌های تحقیق صحبت می‌کنیم، بلکه منطق پشت روش‌هایی را که در چارچوب مطالعه تحقیق خود استفاده می‌کنیم، در نظر می‌گیریم و توضیح می‌دهیم که چرا از یک روش یا تکنیک خاص استفاده می‌کنیم و چرا از روش‌های دیگر استفاده نمی‌کنیم. ساموئل چوکومکا^{۲۳} تفاوت‌های بین روش تحقیق و روش‌شناسی را در موارد زیر خلاصه می‌کند:

(۱) تعریف: روش تحقیق به روش‌های جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها اشاره دارد. این استراتژی‌ها بر جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها تأکید دارند. نظرسنجی، پرسشنامه و مصاحبه ابزار تحقیق هستند. در مقابل، روش‌شناسی

^{۲۳}Samuel Chukwuemeka

به استراتژی کلی و مبانی نظری فرآیند تحقیق اشاره دارد. روش‌شناسی شامل ایجاد و توجیه مساله تحقیق، انتخاب روش‌های قابل قبول و ارزیابی و نتیجه‌گیری از داده‌ها است.

(۲) دامنه: روش‌های تحقیق از نظر دامنه متفاوت هستند. روش‌شناسی تحقیق استراتژی، طرح و چارچوب نظری یک مطالعه است، در حالی که روش تحقیق روش جمع‌آوری، تجزیه و تحلیل و تفسیر داده‌های آن است. روش مطالعه شامل طراحی مطالعه، اهداف، پرسش‌ها، روش‌های جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها، مسائل اخلاقی و چارچوب تحقیق است. روش‌شناسی به استراتژی کلی تحقیق و چگونگی استفاده از روش‌های مختلف تحقیق به طور منسجم و معنادار برای دستیابی به اهداف تحقیق می‌پردازد. با این حال، روش‌های تحقیق بر روی روش‌ها و ابزارهای مورد استفاده برای جمع‌آوری، تجزیه و تحلیل و تفسیر داده‌ها متمرکز است. نظرسنجی‌ها، مصاحبه‌ها، آزمایش‌ها، مشاهدات، مطالعات موردی، تحلیل محتوا و تحلیل آماری نمونه‌هایی از آن هستند.

(۳) اهداف: اهداف پژوهشی مختلف نیازمند رویکردها و روش‌شناسی‌های متفاوتی است. روش‌های تحقیق شامل پرسشنامه، آزمایش‌های کنترل شده، مطالعات موردی و مصاحبه حضوری است. این روش‌ها داده‌ها را به منظور ارائه پاسخ به سؤالات تحقیق یا تأیید فرضیه‌ها جمع‌آوری می‌کنند. رویکرد تحقیق بر اساس مسئله مطالعه، نوع داده‌ها و منابع تصمیم‌گیری می‌شود. از سوی دیگر، روش‌شناسی ممکن است به‌عنوان طرحی برای تحقیق در نظر گرفته شود. این امر مستلزم ایجاد فرضیات مبتنی بر نظریه و فلسفه، طراحی آزمایش، جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها و تفسیر و ارائه نتایج آزمایش است. محققان بر روش‌شناسی تکیه می‌کنند زیرا کار آن‌ها را هدایت می‌کند و تضمین می‌کند که دقیق، کامل و سیستماتیک است. پژوهش با استفاده از روش‌شناسی سازماندهی می‌شود، در حالی که جمع‌آوری داده‌ها با استفاده از تکنیک انجام می‌شود. هدف روش‌ها یافتن راه‌حل برای مسئله تحقیق است در حالیکه هدف روش‌شناسی تعیین مناسب بودن روش‌های بکار گرفته شده با هدف تعیین راه‌حل است.

(۴) انعطاف‌پذیری: انعطاف‌پذیری، روش تحقیق را از روش‌شناسی متمایز می‌کند. روش‌های تحقیق معمولاً سخت‌گیرانه و روشمند هستند. یک محقق ممکن است از پرسشنامه نظرسنجی برای به دست آوردن داده‌ها از نمونه استفاده کند. شرکت‌کنندگان همان سؤالات نظرسنجی را دریافت خواهند کرد. روش‌شناسی انعطاف‌پذیرتر است. در یک روش مانند تحقیق کیفی یا کمی، یک محقق ممکن است انعطاف‌پذیر باشد. پژوهشگران کیفی ممکن است بسته به موضوع مطالعه و محیط از مصاحبه‌ها، گروه‌های متمرکز یا مشاهدات استفاده کنند. کیفیت و دقت تحقیق نیز ممکن است به تکنیک و سازگاری رویکرد بستگی داشته باشد.

(۵) تأکید: روش‌های تحقیق، روش‌ها و ابزارهایی هستند که برای جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده می‌شوند، در حالی که روش‌شناسی استراتژی یا چارچوبی است که برای انجام تحقیق استفاده می‌شود. روش تحقیق در تأکید متفاوت است. روش‌شناسی اغلب بر طراحی مطالعه، فلسفه و نظریه تمرکز دارد. اخلاق، معرفت‌شناسی، هستی‌شناسی و تحلیل داده‌ها را پوشش می‌دهد. روش‌های تحقیق بر جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها تأکید

دارند. محققان از آن‌ها برای جمع‌آوری داده‌ها و توسعه یافته‌ها استفاده می‌کنند. نظرسنجی، مصاحبه، آزمایش، مطالعات موردی و مشاهدات روش‌های تحقیق هستند. رشته، موضوع تحقیق و دیدگاه محقق بر تکنیک یا روش‌های تحقیق تأثیر می‌گذارد. در یک مطالعه کمی، روش‌شناسی اهمیت بیشتری نسبت به روش‌های تحقیق دارد، در حالی که در مطالعه کیفی، روش‌های تحقیق اهمیت بیشتری دارند.

۶) دوره زمانی: دوره زمانی روش تحقیق و روش‌شناسی متفاوت است. روش‌های تحقیق شامل روش‌های جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها می‌باشد. فرآیند تحقیق که با جمع‌آوری داده‌ها آغاز و با تجزیه و تحلیل داده‌ها پایان می‌یابد، از روش‌ها و ابزارهای متعددی استفاده می‌کند. بنابراین روش‌های تحقیق کوتاه‌مدت بوده و بر گردآوری و تفسیر داده‌ها متمرکز است. روش‌شناسی مبنای نظری و فلسفی فرآیند تحقیق است. روش‌شناسی به موضوعات تحقیقاتی بلندمدت از جمله اخلاق، معرفت‌شناسی، هستی‌شناسی و تجزیه و تحلیل داده‌ها می‌پردازد. پرسش و روش تحقیق را تعیین می‌کند. روش‌شناسی که فرآیند کامل تحقیق را از توسعه پرسش تا تفسیر پوشش می‌دهد، نسبت به روش‌های تحقیق بیشتر طول می‌کشد.

۷) جزئیات: میزان ویژگی که در روش تحقیق یا روش‌شناسی تحقیق دخیل است یکی از مهم‌ترین تمایزات بین این دو است. روش‌های تحقیق بیشتر به تکنیک‌ها و فرآیندهای خاصی که برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده می‌شوند، توجه دارند، در حالی که روش‌شناسی تحقیق بیشتر به کل رویکرد تحقیق، از جمله مبانی نظری و مسائل اخلاقی مربوط می‌شود. روش‌های تحقیق بیشتر بر روی تکنیک‌ها و رویه‌های خاصی که برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده می‌شوند، متمرکز هستند. به بیان دیگر، روش‌شناسی تحقیق در مقایسه با روش‌های تحقیق، چارچوب جامع‌تری برای مطالعه ارائه می‌دهد.

۸) سطح انتزاع: رویکردهای گوناگونی برای روش‌شناسی و روش تحقیق وجود دارد. فرآیند تحقیق با روش‌شناسی هدایت می‌شود، در حالی که فرآیندهای واقعی مورد استفاده برای جمع‌آوری داده‌ها به عنوان رویه‌ها نامیده می‌شوند. روش‌شناسی بیشتر ذهنی و انتزاعی در نظر گرفته می‌شود و به عنوان پایه‌ای برای چارچوب نظری، طراحی تحقیق و روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها عمل می‌کند. روش‌های تحقیق خاص‌تر هستند، در حالی که روش‌شناسی عمومی‌تر است. روش‌شناسی رویکرد تحقیق و همچنین روش‌هایی را مورد بحث قرار می‌دهد که در آن بسیاری از اجزای فرآیند با هم کار می‌کنند تا پاسخی به یک سؤال ارائه دهند.

۹) دیدگاه محقق: دیدگاه محقق، روش تحقیق را از روش‌شناسی متمایز می‌کند. یک محقق از روش‌هایی برای به دست آوردن داده‌ها استفاده می‌کند، در حالی که روش‌شناسی انتخاب‌ها و اقدامات آن‌ها را در طول فرآیند مطالعه هدایت می‌کند. روش‌های تحقیق بر گردآوری داده‌ها و انتخاب ابزار از دیدگاه محقق متمرکز دارد. هدف مطالعه، جمعیت، میزان کنترل جمع‌آوری داده‌ها و نوع داده، روش را تعیین می‌کند. روش‌شناسی موضوع مطالعه، طراحی، جمع‌آوری داده‌ها و تجزیه و تحلیل محقق را هدایت می‌کند. روش‌شناسی دیدگاه محقق را در نظر می‌گیرد. ارزش‌های خود یک محقق ممکن است بر چارچوب نظری یا استراتژی مطالعه آن‌ها تأثیر بگذارد. روش‌شناسی

به محققان کمک می‌کند سوگیری‌ها و پیش‌فرض‌های خود را شناسایی کرده و به حداقل برسانند. روش‌شناسی تحقیق را هدایت می‌کند. با بررسی مبانی نظری و فلسفی موضوع، تحقیق کامل و روشمند را تضمین می‌کند. (۱۰) کاربرد: کاربرد روش‌شناسی و روش تحقیق نیز متفاوت است. روش‌های تحقیق ابزار یا روش‌های تخصصی برای جمع‌آوری داده‌ها هستند. آن‌ها اغلب به شیوه‌ای بسیار عملی استفاده می‌شوند و محقق داده‌ها را در یک رویکرد گام‌به‌گام جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل می‌کند. از سوی دیگر، روش‌شناسی یک چارچوب نظری است که بر کل فرآیند تحقیق، از موضوع اصلی تحقیق تا تفسیر یافته‌ها، حاکم است. برای ارائه یک چارچوب مفهومی برای پروژه تحقیقاتی و کمک به محقق در تصمیم‌گیری در مورد جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده می‌شود (Chukwuemeka, 2023).

در نهایت، می‌توان گفت اصطلاحات «روش تحقیق» و «روش‌شناسی تحقیق» به دو مفهوم متمایز و در عین حال در هم تنیده اشاره دارد که در حوزه پژوهش قابل استفاده هستند. روش‌شناسی تحقیق به رویکرد یا چارچوب کلی اطلاق می‌شود که فرآیند انجام تحقیق را تنظیم می‌کند، در حالی که روش یا تکنیک‌های تحقیق به فرآیندها یا ابزار خاصی مربوط می‌شود که برای به دست آوردن و تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده می‌شود. در حالی که هر دو برای انجام تحقیق ضروری هستند، داشتن درک کامل از تفاوت‌های بین این دو ضروری است تا اطمینان حاصل شود که تحقیق هم جامع و هم دقیق است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش نقش مهمی در تولید دانش جدید و پیشبرد زمینه‌های مختلف مطالعه دارد. علیرغم استفاده گسترده از اصطلاحات روش تحقیق و روش‌شناسی تحقیق در نوشته‌های دانشگاهی، اغلب در مورد معانی و تفاوت‌های دقیق آن‌ها سردرگمی وجود دارد. هدف اصلی این پژوهش پاسخ به این سؤال بود که چه تفاوت‌هایی بین روش تحقیق و روش‌شناسی تحقیق وجود دارد؟ همان‌گونه که اشاره شد روش و روش‌شناسی بخش مهمی از فرایند تحقیق هستند و به همدیگر مرتبط هستند. روش تحقیق یعنی چارچوبی که هر تحقیق باید داشته باشد. به عبارت دیگر روش تحقیق یعنی ساختار و چارچوب تحقیق (شاکله تحقیق). از طرف دیگر روش‌شناسی یعنی شیوه تفکر در مورد یک واقعیت یا پدیده اجتماعی. همچنین روش و روش‌شناسی از نظر تعریف، دامنه، اهداف، انعطاف‌پذیری، تأکید، دوره زمانی، جزئیات، سطح انتزاع، دیدگاه محقق و کاربرد با همدیگر تفاوت‌های اساسی دارند. از نظر تعریف روش تحقیق به روش‌های جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها اشاره دارد. در مقابل، روش‌شناسی به استراتژی کلی و مبانی نظری فرآیند تحقیق اشاره دارد. روش‌های تحقیق از نظر دامنه نیز متفاوت هستند. روش‌شناسی تحقیق استراتژی، طرح و چارچوب نظری یک مطالعه است، در حالی که روش تحقیق روش جمع‌آوری، تجزیه و تحلیل و تفسیر داده‌های آن است. هدف روش‌ها یافتن راه‌حل برای مسئله تحقیق است در حالیکه هدف روش‌شناسی تعیین مناسب بودن روش‌های به کار گرفته شده با هدف تعیین راه‌حل است. از لحاظ انعطاف‌پذیری نیز روش‌های تحقیق معمولاً سخت‌گیرانه، روشمند و انعطاف‌ناپذیر هستند در حالیکه روش‌شناسی انعطاف‌پذیرتر است. نکات پژوهشی مورد تأکید روش تحقیق و روش‌شناسی نیز متفاوت هستند. روش‌شناسی اغلب بر طراحی مطالعه، فلسفه و نظریه تمرکز دارد و اخلاق، معرفت‌شناسی، هستی‌شناسی و تحلیل داده‌ها را پوشش می‌دهد در حالی که روش‌های تحقیق بر جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها تأکید دارند. نکته قابل توجه در اینجا این است که در یک مطالعه کمی، روش‌شناسی اهمیت بیشتری نسبت به روش‌های تحقیق دارد، در حالی که در مطالعه کیفی، روش‌های تحقیق اهمیت بیشتری دارند. دوره زمانی روش تحقیق و روش‌شناسی نیز متفاوت است. روش‌های تحقیق کوتاه‌مدت بوده و بر گردآوری و تفسیر داده‌ها متمرکز است در حالیکه روش‌شناسی مبنای نظری و فلسفی فرآیند تحقیق است و به موضوعات تحقیقاتی بلندمدت از جمله اخلاق، معرفت‌شناسی، هستی‌شناسی و تجزیه و تحلیل داده‌ها می‌پردازد. به لحاظ جزئیات، روش‌شناسی تحقیق در مقایسه با روش‌های تحقیق، چارچوب جامع‌تری برای مطالعه ارائه می‌دهد. به لحاظ سطح انتزاع، روش‌شناسی بیشتر ذهنی و انتزاعی در نظر گرفته می‌شود و به عنوان پایه‌ای برای چارچوب نظری، طراحی تحقیق و روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها عمل می‌کند در حالیکه روش تحقیق بیشتر جنبه عینی دارد و بر ظاهر و شکل تحقیق اهمیت می‌دهد. دیدگاه محقق نیز روش تحقیق را از روش‌شناسی متمایز می‌کند. روش‌های تحقیق بر گردآوری داده‌ها و انتخاب ابزار از دیدگاه محقق تمرکز دارد. هدف مطالعه، جمعیت، میزان کنترل جمع‌آوری داده‌ها و نوع داده، روش را تعیین می‌کند. روش‌شناسی موضوع مطالعه، طراحی، جمع‌آوری داده‌ها و تجزیه و تحلیل محقق را هدایت می‌کند. روش‌شناسی دیدگاه محقق را در نظر می‌گیرد. در نهایت، کاربرد روش‌شناسی و روش تحقیق نیز متفاوت است. روش‌های تحقیق ابزار یا روش‌های تخصصی برای جمع‌آوری داده‌ها هستند. در حالیکه، روش‌شناسی یک چارچوب نظری است که بر کل فرآیند تحقیق، از موضوع

اصلی تحقیق تا تفسیر یافته‌ها، حاکم است. در مجموع، درک روشن این تمایزات برای انجام تحقیقات دقیق و معتبر بسیار مهم است. هم روش تحقیق و هم روش‌شناسی تحقیق نقش مهمی در پیشبرد دانش و کمک به درک ما از جهان دارند.

منابع

- Allan, A.J., & Randy, L.J. (2005). *Writing the Winning Thesis or Dissertation. A Step-by-Step Guide*, Corwin Press, California.
- Armstrong, P., & Armstrong, H. (1990). *Theorizing women's work*. Garamond, Toronto.
- Avis, W. S. (Ed.). (1989). *Funk & Wagnalls Canadian College Dictionary*. Fitzhenry and Whiteside.
- Becker, H.S. (1977), "On methodology", in Becker, H.S. (Ed.), *Sociological Work: Method and Substance*, Transaction Books, New York, NY, pp. 3-2۴.
- Bhosale, U. (2023). Top 5 Key Differences Between Methods and Methodology. Available online at: <https://www.enago.com/academy/difference-methods-and-methodology>
- Bowles, G. (1983). Is women's studies an academic discipline?. *Theories of women's studies*, 3246.
- Brown, R. B. (2006). Doing your dissertation in business and management: the reality of researching and writing. *Doing Your Dissertation in Business and Management*, 1-128.
- Bryman, A. (2008). Of methods and methodology. *Qualitative Research in Organizations and Management: An International Journal*, 3(2), 159-168.
- Campbell, J. C., & Bunting, S. (1991). Voices and paradigms: Perspectives on critical and feminist theory in nursing. *Advances in Nursing Science*, 13(3), 1-۱۵.
- Chukwuemeka, E. S. (2023). 10 Differences Between Research Methodology And Research Methods. Available online at: <https://bscholarly.com/differences-between-research-methodology-and-research-methods/>
- Cook, J. A., & Fonow, M. M. (1986). Knowledge and women's interests: Issues of epistemology and methodology in feminist sociological research. *Sociological inquiry*, 56(1), 2-29.
- Du Bois, B. (1983). *Passionate Scholarship--Notes on Values, Knowing and Method in Feminist Social Science*. In Bowles, G., & Klein, R. (1983). *Theories of women's studies.*, Routledge, New York, pp 105-116.
- DuBois, B. (1983). *Passionate scholarship notes on values, knowing and method in feminist social science* In *Theones of Women's Studies* (Bowles G & Duelh Klein R eds), Routledge, New York, pp 105-116.
- Goundar, S. G. (2022). *Research Methodology and Research Method*. *Victoria University of Wellington*.
- Harding, S. (1987). Is there a feminist method. *Social research methods: A reader*, 456-4۶۴.
- Jackson, S. L. (2011). *Research methods*. Wadsworth/Cengage Learning,.
- Jayarathne, T. E., & Stewart, A. J. (1991). *Quantitative and qualitative methods in the social sciences: Current feminist issues and practical strategies* (pp. 85-1۰۷). □□.
- Jonker, J., & Pennink, B. (2010). *The essence of research methodology: A concise guide for master and PhD students in management science*. Springer Science & Business Media.
- Kothari, C. R. (2004). *Research methodology: Methods and techniques*. New Age International.

- McGregor, S. L., & Murnane, J. A. (2010). Paradigm, methodology and method: Intellectual integrity in consumer scholarship. *International journal of consumer studies*, 34(4), ۴۱۹-۴۲۷.
- Moccia, P. (1988). A critique of compromise: Beyond the methods debate. *Advances in Nursing Science*, 10(4), 1-9.
- O'Leary Z. (2004). *The essential guide to doing research*. Sage.
- Sarantakos, S. (2005), *Social Research*, 3rd edn, Palgrave Macmillan, New York.
- Smith, D. E. (1987). *The everyday world as problematic: A feminist sociology*. University of Toronto Press.
- Wahyuni, D. (2012). The research design maze: Understanding paradigms, cases, methods and methodologies. *Journal of applied management accounting research*, 10(1), 69-۸۰.

